

DERRIDA'DA KARARVERİLEMEZLİK VE SORUMLULUK İLİŞKİSİ

Banu ALAN SÜMER*

ÖZET

Bu çalışmada, Derrida tarafından ortaya konulan ve günümüz etik ve politik hayatı açısından son derece önemli olan yeni bakış açıları, kararverilemezlik ve sorumluluk kavramları dolayımında açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca kararverilemezliğin açtığı düzlemde şekillenen sorumluluk anlayışının açmazlarına yer verilerek, bu açmazların etik anlamda nasıl bir dönüşüm gerçekleştirdiği üzerinde durulacak, böylece Derridacı olanaksızlığın olanaklılığı ifadesinin önemine vurgu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Derrida, Kararverilemezlik, Sorumluluk, Aporia, Olanaksızlık, Etik

(The Relation of Undecidebility and Responsibility in Derrida)

ABSTRACT

In this paper, new perspectives which are crucial from the point of today's ethics and politics as revealed by Derrida, are tried to be clarified in the context of notions of undecidebility and responsibility. Besides, by stressing upon the aporias of responsibility, shaped together with undecidebility, the question of how these aporias convert sense of ethics is discussed. By doing so, the importance of expressions of Derridean possibility of impossibility is emphasized.

Key words: Derrida, Undecidebility, Responsibility, Aporia, Impossibility, Ethics

* Dr., Ankara Üniversitesi DTCF Felsefe Bölümü öğretim elemanı
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2014 Güz, sayı: 18, s. 31-44
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Bu makalenin konusunu, çağımız için önemli bir isim olan Jacques Derrida'nın sorumluluk kavramı etrafında şekillenen etiğinin, getirmiş olduğu yeni görüşleri ele almak oluşturur. Bu bağlamda, Derrida'nın sorumluluk kavramına ilişkin görüşlerini ve onun sık sık kullandığı *olanaksızlığın olanaklılığı* ifadesinde açığa çıkan yeni etik anlayışını, kararverilemezlik kavramı ile kurduğu ilişki bağlamında ortaya koymaya çalışacağım. Derrida'nın etiğe getirmiş olduğu yeniliğin ne olduğuna baktığımızda, şimdiye kadar ahlâkın ve etiğin daima logos ya da akıl tarafından belirlenmiş ve bunların şemsiyesi altında incelenmiş olmasına karşın, Derrida'nın bu alanı aklın ya da herhangi bir kökensel ilkenin hâkimiyetinden kurtardığını ve etiğin ya da sorumluluğun olabildiğince saf olarak incelenmesi gerektiğine yönelik vurgusunu görürüz. Varolan etik kuramların çeşitli şekillerde yetersizliği ya da insanın iç gerçekliğini tam olarak yansıtmadığı durumlarda, yeni kavramların açtığı farklı düzlemlere ihtiyaç duyulduğu bu dönemde, Derrida, bize yeni bir kapı aralar. Bu noktada Derrida'da etik olmaklığı belirleyen temel bir kavram olarak *kararverilemezlik* etrafında şekillenecek olan bu çalışmada, sorumluluğun olanağı üzerinde durulacak ve sorumluluk fikrinin taşıdığı açmazlar gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

Derrida tarafından bulunan ya da icat edilen bir kavram olarak kararverilemezlik, Derrida etiğinde son derece önemlidir. Formel etik kuramlarında, davranışı belirleyen akıl, niyet, ödev vb. kavramlar bireye ne yapması gerektiği konusunda ışık tutmaktadır, davranış bir ön belirlenim içindedir. Ancak karar verilemez durumlarda, kişiye ne yapması gerektiğini söyleyen bir güç yoktur, kişi ortada kalmıştır. Derrida'ya göre etik olmaklığı belirleyen de işte bu karar verilemez olan durumlardır.

Derrida kararverilemezliği etiğin merkezine yerleştirir. Çünkü ona göre, kararverilemezlik deneyimi, olanaksız karardan doğacak olan yükümlülüğün taşınma deneyimidir. Çünkü ancak bu deneyim ile aldığımız kararlar özgür bir karar olacak ve hesaplanabilir bir programın uygulanımının dışına çıkacaktır. Bu düşünsel alanın açtığı tartışmalar, bizi etiğin önemli bir kavramı olan *sorumluluk* kavramına götürür. Sorumluluk kavramında esas olan ise, öznenin belirleyiciliğidir ki bu belirleyicilik, beraberinde öznenin bir deneyimini gerektirir. Normatif alana sıkıştırılamayacağımız bir kavram olarak sorumluluğun, sınırları aşan ve öznenin kendi deneyiminde anlam kazanan bir yapısı vardır.

Derrida'nın vurguladığı gibi, kararverilemezlik hakkında anlaşılır bir açıklama getirmeden, siyasi karar ve etik sorumluluk kavramları hakkında düşünmek olanaksızdır. Kararverilemezlik ise aşılacak ve sonuçlanacak bir kavram gibi düşünülemez. Bir alternatif lehine verilen karar her zaman başka bir alternatifin zararına olduğu için, kişi, hiçbir zaman tamamen iyi bir seçim yaptığını düşünerek memnun kalmaz. Kararverilemezlik kararda yaşamayı sürdürdüğünden, bu süreç hiçbir

zaman bitmez. Her türlü uzlaşma özünde kaotik olan bir şeye bir kararlılık kazandırmak olarak görünür. Bu kaotik durumlar, bir riski taşımasına rağmen aynı zamanda olumlu bir şeyi de ifade eder. Çünkü sürekli istikrarlılık ve belirlilik etik ve siyasetin sonu demek olurdu.¹ İster etik ister politik olsun her son aşama, gelecek başka iddiaların eklenmesine açık durumdadır ve bu durum da içinde bulunulan anı kararverilemezlik noktasına getirir. Bunu yaparak Derrida kararverilemezlik durumunu bireyin kendi tecrübesine varıncaya kadar daraltmayı denemektedir. İçeriğini sabitleyeceğimiz bir nokta ancak bireyin kendi tecrübesinde ortaya çıkabilir.

Derrida'nın iddiası yapısökümün adalet, adaletin de kararverilemez deneyimi olduğudur. Buna göre, adil olmak kişinin, üzerinde nihai bir karar verilemeyecek bir şey olarak öteki karşısındaki sonsuz sorumluluğunun farkına varmasıdır. İnsanı etiğe iten, yani kararverilemezlikten karara iten şey, işte bu adaletin deneyimidir. Derrida adil kararın hesaplanabilirlik alanına giren her şeyi aştığını şöyle belirtir:

“Karar verilmez olan, yalnızca iki karar arasındaki salınım veya gerilim değildir; hesaplanabilir olanın ve kuralın düzenine yabancı ve heterojen olduğu halde, hukuku veya kuralı hesaba katarak imkânsız karara kendisini teslim etmekle *yükümlü olanın* –burada *yükümlülükten (devoir)* söz etmek gerek-deneyimidir. Karar verilemezi tecrübe etmeyen bir karar olmayacak, programlanabilir uygulama veya hesaplanabilir sürecin akışından ibaret olacaktır. Muhtemelen yasal olacak, ancak adil olmayacaktır”.²

Bu durumda, kararın gerçek bir karar olabilmesi için hesaplanabilir kurallardan çıkan sonuçlardan başka bir şey olması gerekir. Ayrıca her karar kendi tekilliğinde ve bir aporia içinde değerlendirilmelidir. Aporianın aynı zamanda “bilginin ufku engelleyen aciliyet” olduğunu düşündüğümüzde, bilginin bu ufku, gelecekteki bir başarı için bir bekleme sürecine işaret eder. Diğer taraftan Derrida'ya göre, adalet burada ve şimdi gereklidir. “Adalet, bununla birlikte, sunulamaz durumdadır, beklemez. O, beklememesi gereken şeydir ...adil karar daima hemen gerekir”.³ Bu aciliyet, kararı haklılandırmak için gereken bilgiyi, kuralları ve koşulları elde etme sürecini tıkadığından, böyle bir seçeneği ortadan kaldırır.

“Sınırsız bilmeyi elinde bulunduruyor olsa, kendisine zamanı, tüm zamanı ve bu konu için gerekli olan tüm bilgileri veriyor

¹ C. Mouffe, “Yapıbozum, Pragmatizm ve Demokrasinin Siyaseti”, *Yapıbozum ve Pragmatizm*, çev. Tuncay Birkan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 23.

² J. Derrida, “Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli”, çev. Zeynep Direk, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 72.

³ J.Derrida, *The Politics of Friendship*, tr. George Collins, Verso, London, 2005, s. 69.

olsa bile, adil olması gereken, karar olarak karar ânı, her zaman sonlu bir aciliyet ve acele ânı olarak kalacaktır; çünkü bu kuramsal veya tarihsel bilmenin, bu düşünümün veya bu düşünüp taşınmanın sonucu veya etkisi olmamak zorundadır, çünkü onu önceleyen, öncelemesi gereken hukuksal veya etik ya da siyasal bilişsel düşünüp taşınmanın kesintiye uğratılmasını işaretleyecektir. Karar ânı bir deliliktir, diyor Kierkegaard".⁴

Kierkegaard'a referansla Derrida, birbiriyle rekabet eden ve çatışan iki yasak, iki emir varsa, bu durumda sorumluluk üstlenmenin ya da bir karar almanın çılgınlık olduğunu, çılgınlığın da tam da bu anlama geldiğini söyler. "Çifte sorumluluk delirtir, çünkü birbiriyle çelişen iki yasakla, iki emirle karşılaştığınızda delirmeye başlarsınız. Birini delirtmek istiyorsanız, ona çifte bir sorumluluk yükleyin, yalnızca bir dakikalığına değil, sürekli bunda ısrar edin. Çifte sorumluluk, sorumluluk ya da etğin önkoşuluysa eğer, etik çılgınlıktır".⁵

Etik ve siyaset, kararın alanıdır. Yapısökümün temel aporiası⁶, böyle kararverilemezlikten karara, etik adalet deneyiminden siyasi eyleme, yargı ânı diyebileceğimiz âna geçmenin doğasıyla ilgilidir.⁷ Derrida, yargıların ve kararların sorumluluk sahibi olabilmek için karar verilemezden deneyiminden geçmeleri gerektiğinin anlaşılması koşuluyla, yargıların verilmesi, kararların alınması gerektiğinde ısrar eder. Hangi kararların alınıp, hangi yargıların verileceği sorusu, Derrida'nın yapıtlarında kararverilemezlik ile karar, adalet ile yargı ve etik ile siyaset arasındaki ilişkinin tam olarak ne olduğunu belirlemek gibi geniş ve zor bir meseleyi gündeme getirir; aslında bu Derrida'nın kendisinin de keskin bir biçimde farkında olduğu ve son dönemdeki yapıtlarının çoğuna damgasını vuran bir sorundur. Derrida'ya göre adaletin kararverilemezliği her zaman kamusal alanın dışında durup ona kılavuzluk etmeli, onu eleştirmeli ve yapısöküme uğratmalıdır.

⁴ J. Derrida, "Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli", çev. Zeynep Direk, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 75

⁵ J. Derrida, "Teoriyi İzlemek" çev. Ebru Kılıç, *Teoriden Sonra Hayat*, ed. M. Payne-J.Schad, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2004, s. 37.

⁶ Yunanca'da sözlük anlamı 'geçiş yokluğu, çıkmaz' olan bu sözcük, bir güçlük karşısında ya da bir zorluk içinde olma halini ifade eder. Ayrıca retorikte, konuşan kişinin söyleye nasıl ve nereden başlayacağı ile ilgili kuşkuyu da anlatır. Yapısökümcü eleştiriye göre, okuma ancak böylesi kuşku dönemlerinde ya da çözümsüz görünen sorunlar etrafında anlamlı olur. Derrida'ya göre, dikkat edilmesi gereken şey, metindeki boşluklardır (Critchley, 1998: 60). Aporia terimi, düz anlamı ile 'geçit vermeyen, geçersiz' olarak, hangi yolun izleneceğini bilmeme anlamına gelir.

⁷ S. Critchley, "Yapıbozum ve Pragmatizm: Derrida Özel İronist mi Yoksa Kamusal Liberal mi?", *Yapıbozum ve Pragmatizm*, çev. Tuncay Birkan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 62.

Geleneksel olarak etik, karar ya da seçim ile ilgilidir. Derrida ise tamamen hesaplanmış olan bir kararın karar olmadığını savunur. Pek çok kişi için bu, nihilizm ya da rölativizm gibi görünebilir. Ancak Derrida kararverilemezliğin kararı nasıl olanaklı kıldığını açıklamaya çalıştığından, bu, nihilizm ya da rölativizm ile ilgili değildir. Derrida'nın aporetik etiği, kararverilemezlik, saçılım, différance ve yapısöküm dolayımında, etik ve politik sorumluluk ya da karara ilişkin yeni bir kavrayış sunması bakımından önemlidir.

Derrida'ya göre, karar verme edimi, bir hesaplama işi olmayıp, önceden başvurulabilecek bir yasayla belirlenmediği için, sorumlu olduğumuz, politik ve etik bir edimdir.⁸ "Adalet imkânsızın bir deneyimidir. Yapısı bir açmaz deneyimi olmayan bir adalet isteminin, arzusunun, talebinin, olduğu neyse o olma şansı, yani haklı adalet çağrısı olma şansı hiçbir şekilde olmayacaktır... Adalet, hesap edilemezdir ve aporetik deneyimler ne kadar olası değillerse o kadar da zorunlu adalet deneyimleridir, yani adil olan ile olmayan arasındaki kararın hiçbir zaman bir kuralla güvence altına alınmamış olduğu anların deneyimleridir".⁹ Dolayısıyla kararverilemezlik deneyimi olmaksızın ahlaksal bir sorumluluktan söz edemeyeceğimiz gibi siyasal bir sorumluluktan da söz edemeyiz.

Derrida'ya göre, hiçbir anda bir karar şimdide ve bütünüyle adil olabilir gibi görünmemektedir. Çünkü o, ya bir kurala göre alınmamıştır ve onun adil olduğunu söylememize hiçbir olanak tanımaz ya da çoktan bir kuralı izlemiş, onu almış, onaylamış veya yeniden icat etmiştir. Bu yüzden karar adını almayı hak eden her kararın içinden geçmesi gereken karar verilemez deneyimi hiçbir zaman geçmemiş veya geride bırakılmamıştır; kararın içinde aşılmış bir an değildir. Karar verilemez olan bir hayalet gibi, her karar olayında takılıp kalmış ve yerleşmiştir.¹⁰

Kuralın aporetik yapısı, etik kararı veya sorumlu kararı bir kararverilemezlik ile karşı karşıya bırakır. Derrida'ya göre, aporia veya kararverilemezlik ile yani olanaksız olan ile yüzleşmeyen hiçbir karar ve hiçbir sorumluluk yoktur. Çünkü "etik ve siyaset, kararverilemezlik ile başlar".¹¹

Kararverilemezlik, kararın olanaksızlığı anlamına gelmez, çünkü tam tersine, Derrida için karar verilemez olan ile çatışma olmadan, kararın

⁸ J. Derrida, *Acts of Literature*, ed. Derek Attridge, Routledge, New York, 1992, s.24.

⁹ J. Derrida, "Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli", çev. Zeynep Direk, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 62.

¹⁰ J. Derrida, "Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli", çev. Zeynep Direk, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 73.

¹¹ J. Derrida, "Hospitality, Justice and Responsibility: A Dialogue with Jacques Derrida", *Questioning Ethics: Contemporary Debates in Philosophy*, ed. R. Kearney, M. Dooley, Routledge, New York, 1999, s.68.

ve sorumluluğun olanağından söz edemeyiz. Bu bağlamda kararverilemezlik, kararın şartıdır. Şunu belirtmek gerekir ki, Derrida, etiği ve sorumluluğu, her zaman bir karar problematiği içerisinde ele alır ve tutarlı bir biçimde etik veya sorumlu karardan söz eder, dahası, etiği karara bağımlı hale getirir. Ona göre, bir karar, takip edilecek, uygulanacak ve uyulacak kurallar olmaksızın hükme varmalıdır ve bu aynı zamanda onun her seferinde tekil bir olayın kararı olmasının da sebebidir. Bu tekil olay, olanaksızdır ve her seferinde "karar verilemez yeni deneyimi süresince istençsiz ve kuralsız" verilen kararın olayıdır.¹² Kararverilemezlik, kararın olay karakterini belirler. Kuralların yokluğu, kararı karar verilemeyenine içine atar. Dolayısıyla, etik sorumluluk bu nedenle bir kuralın uygulanması değil; bulunması olayıdır, bir buluş, bir icat meselesidir. Eğer kişi bir kuralı sadece uygulamak bile istese, kuralın anlamını yorumlamak ve onu onaylamak zorundadır. Karar olanaklılığın ön koşullarının dışında meydana gelen bir sıçrayıştır ve bu noktaya kadar da olanaksızdır, yani, kendi temelini yokluğundan başka hiçbir şeye dayanamayacak mutlak bir risktir: "Bir kararın sorumluluğu bulunmayan hiçbir 'politika', hak, etik yoktur ve bu karar, adil olmak gerekirse, sadece var olan normları veya kuralları uygulamayı içermeyip her tekil durumda, bir gelenekte yazılı olsa bile sanki ilk kezmiş gibi kendini yeniden gerekçelendirmek için mutlak bir risk alır".¹³

'Karar verilemeyen' kararın bu özelliğini de belirtir: Karar verilemez çünkü, zaten/önceden karar verilmiş değil ve aslında asla karar verilmemiş ve asla karar verilebilir değildir. Verilen bir karar, karar verilemeyeni baskılayamaz. Derrida, bu konuda oldukça açıktır: "Hakkında çok fazla konuştuğum aporia, sadece bir çıkmazdan önceki anlık bir felç durumu değildir, içerisinden kararın meydana gelebileceği karar verilemeyen bir deneyimdir. Ancak bununla birlikte karar, aporetik evrelerin bittiği anlamına gelmez".¹⁴ Kararverilemezlik, dolayısıyla, karara bir itiraz değil, onun koşuludur, ona dair kurucu ve kalıcı bir aporiadır. "Benim için kararverilemezlik, kararın ve olayın koşuludur".¹⁵ Aporianın kendisi, aslında özgürlüğün tam da yeridir: "Seçim için hala boş bir yere sahipsem, bir antinomi ve bir çelişki içerisindeyimdir ve ikisi arasında uzlaşmak için her seferinde mümkün olan en büyük özgürlüğü korumaya çalışırım".¹⁶ Bu aynı zamanda, her zaman bir aporiada ve olanaksızın deneyiminde gerçekleştiğinden, sorumluluğun niçin hiçbir zaman vicdan rahatlığı içinde olmadığını da açıklamaktadır. Olanaksız olarak karar

¹² F. Raffoul, "Derrida and the Ethics of the Im-possible", *Research in Phenomenology* 38, s. 283.

¹³ Akt. F. Raffoul, "Derrida and the Ethics of the Im-possible", *Research in Phenomenology* 38, s. 284

¹⁴ Akt. F. Raffoul, *The Origins of Responsibility*, Indiana University Pres., Indiana, 2010, s. 296.

¹⁵ J. Derrida, *Sur Parole*, Editions de l'Aube, Paris, 1999, s. 52.

¹⁶ J. Derrida, *Sur Parole*, Editions de l'Aube, Paris, 1999, s. 48.

verilemeyen, kararı olanaklı kılan karar verilemeyen ile karşı karşıya kalınan durumlar başta olmak üzere, her karar olayında görünür.

O halde etiğin koşulu, bir bilmeme halidir ve Derrida *L'humanité* röportajında bunu şöyle anlatmıştır:

“Eğer ne yapmam gerektiğini biliyorsam, bir karar vermiş olmam, bir bilgiyi uygulamam, bir programı ortaya çıkarırım. Bir kararın olabilmesi için ne yapmam gerektiğini bilmemem gerekir. Karar anı, o etik an, eğer karar verecekseniz bilgidan bağımsızdır. Etik sorunun ortaya çıktığı yer, 'doğru kuralı bilmiyorum' dediğinizde ortaya çıkan yerdir”.¹⁷

Elbette Derrida “birinin karar vermeden önce mümkün olduğunca çok ve iyi şekilde bilmesi gerektiğini”¹⁸ kabul eder ancak karar ile bilgi arasında her zaman bir boşluk kalacaktır. Karar ânı, dolayısıyla da sorumluluk ânı, hesaplanabilir bir rasyonellik ile beraber, bilgidan de bir kopuş gerektirir ki bu da hesaplanamaz olana geçişi gösterir.¹⁹ Hesaplanamaz olanda bir sıçrayış gereklidir ve bu, bilmeksizin, görmeksizin ve öngörmeksizin karar verme meselesidir. Böylelikle belli bir görülmeyenden veya öngörülme-yenden bir kararın tüm sonuçları hesaplanamadan, karar, Derrida'nın belirttiği gibi belli bir karanlığa girerek verilir. Bu durumda iyi ile kötü arasındaki fark bile bir bilgiye dayanmaz, kişi iyi ile kötü arasındaki farkın ne olduğunu bilemez. Böyle bir ayırım, sadece her zaman bilginin ötesine bir sıçrayış içerisinde meydana gelen etik bir karar anında yapılabilir. Sorumluluk, bu kararın bilinmemesinin aporiasından ortaya çıkar.²⁰ Derrida böylelikle bilginin dışında bir karardan, bilmeden alınan sorumlu bir karardan bahseder.

Sorumlu kararın aporiası kararverilemezlik ile ilişkilidir. Karar bir yandan kararverilemezliğin öğeleri olan düzenleme, muhafaza etme, yıkım ve yeniden icat etmeyi içerirken bir yandan da evrenselliğin değerlerini dikkate almalıdır. Böylece karar anlamın, bilginin, kuralların ve yasanın getirdiği olanakların hesaplanması ile tekilliğin, olanaksızın ve beklenmeyenin hesap edilemeyen değeri arasında yer alır. Kararverilemezliğin aporiası olmaksızın sorumluluğun, özgürlüğün ve adaletin sadece birer sözcük olduğunu düşünen Derrida şöyle söyler:

“Bu özel kararverilemez, kararın veya karar verilebilirliğin alanını açar. Etik-politik sorumluluk, düzen içerisindeki kararı

¹⁷ J. Derrida, “Jacques Derrida, Penseur de L'Évènement” *Entretien par Jérôme - Alexandre Nielsberg*, 28 Janvier 2004, *L'Humanité*.

¹⁸ J. Derrida, E. Roudinesco, *Gün Doğmadan*, çev. Kenan Sarılioğlu, Dharma Yayınları, İstanbul, 2006, s. 92.

¹⁹ J. Derrida, *A Taste for the Secret*, ed. G. Donis and D. Webb Malden, Polity Press, MA, 2001, s. 61.

²⁰ F. Raffoul, “Derrida and the Ethics of the Im-possible”, *Research in Phenomenology* 38, s. 285.

çağırır. Hatta onun gerekli koşuludur. Bir karar, yalnızca, tüm sorumluluğu belirlenmiş nedenlerin programlanabilir etkisine dönüştürerek yok eden hesaplanabilir bir programı aştığı yerde varlık kazanır. Kararverilemezliğin bu çilesi ve geçişi olmaksızın hiç bir ahlaki veya siyasi sorumluluk olamaz".²¹

Derrida, etik ve politik kararların olanaklarını açıklamak için aporiayı ve olanaksızı sorumlu bir kararın olanağı olarak görür. Ayrıca tartışmış olduğu bu kararverilemezliğin, kararsızlık olarak kalması gereken şey olmadığını da ekler. Tam tersine, bu kararverilemezlik olgusu bir karar gerektirir ve kararverilemezlik etikteki ve politikadaki sorumlu kararın koşulu haline gelir.

"Daha baştan elimizin altında bir çatışmaya çözüm gibi bir kuralın genelliğine (yani, çelişki içeren ikili yasaya; yoksa yasanın kendi ötekisiyle karşıtlığına değil) sahip olmak; bunları sanki elimizin altında bir güç veya verili bir bilim varmış gibi kullanmak; her kararın, her yargının, her sorumluluk deneyiminin tekilliğini, bu tekilliği kurala bağlamak için, vakaya uygulanışa indirmek için önceleyen bir *bilgi ve iktidara* sahip olmak, bize *sorumsuzluk olarak sorumluluğun*, hukukî hesapla [muhakemeyele] karışmış bir ahlakın, teknik - bilim içinde örgütlenmiş bir siyasetin en emin, en güvence verici tanımını verecektir. Çatışkının sürdürülmesinden geçmeyecek olan bir yeninin icadı, tehlikeli bir gizemleştirme, ahlaksızlık *artı* vicdan rahatlığı ve bazen de ahlaksızlık anlamında iç rahatlığı olacaktır".²²

Derrida'nın adlandırdığı üzere tekillik yasası, kararverilemezliğin aporiasının hem evrensel hem de tekile yönelik olarak sorumlu olmaya çalışması gereken oldukça tekil bir kararın koşuludur. Genel bir kuralın basitçe farklı olaylara uygulanmasında, herhangi bir sorumlu karardan söz edilemez. Sorumlu bir politik veya etik karar aporiaya, özellikle de kararverilemezliğe dayanmalıdır. Kişinin kararı olanaksızı icat etmek zorundadır, tamamen yeni olan şeyi, beklenenlerin de ötesinde olanı icat etmek gerekir ki buna ötekini icat edecek olan ahlâki ve politik yasanın yeniden yorumlanması da dâhildir.²³ Hem evrensel hem de tekile karşı sorumlu olmak gibi olanaksız bir durum içerisinde kişi, evrensel olanı, doğrulayan ve tekile adalet sunan bir yolla yeniden icat eden bir karara

²¹ J. Derrida, *Limited Inc*, ed. Gerald Graff, tr. Samuel Weber, Northwestern University Press, Evanston IL, 1988, s. 116.

²² J. Derrida, *Öteki Hedef (Başka Baş)*, çev. Melih Başaran, Bağlam Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 71.

²³ J. Dibartolomeo, *Deconstructions of Subjectivity and Responsibility: Derrida's Eco-Political and Bioethical Thought*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Ottawa, 2003, s. 247.

ulaşmalıdır. Böylece yıkım icat edici bir içimde bir geçiş yolu aralar, ileriye doğru adım atar ve başka kuralların üretilmesinin yolunu açar.

Derridacı anlamda söylediğimizde, “bir şeyin olanaklılık koşulu aynı zamanda onun olanaksızlık koşuludur”. Buna göre yapısöküm yapısal kararverilemezlik alanını genişleterek, kararı, karar verilemez bir zeminde alınan bir şey olarak gören teoriye yer açarak, etikte ve siyaset teorisinde önemli bir dönüm noktasını olanaklı kılar. Öncelikle *kök-iz, différance, ek* ve *yinelenebilirlik*ten oluşan bir karar verilemezler alanı vardır ve bu kararverilemez alanda olanaklı olan hamlelerin çoğulluğu bir karar teorisini gerektirir.²⁴

Laclau yapısökümün iki boyutu olan kararverilemezlik ve kararın siyasetle olan bağlantısını, hoşgörü kavramı dolayımında inceler: Örneğin “Eğer hoşgördüğüm şey, ahlâki olarak onayladığım şeyse (ya da en azından, karşısında ahlâki olarak tarafsız kaldığım şeyse), hiçbir şeyi *hoşgörüyor* sayılmam. Olsa olsa, tam olarak hoşgörüsüz bir konumun sınırlarını yeniden tanımlıyorumdur. Hoşgörü ancak bir şeyi ahlâki olarak onaylamadığım, ama yine de kabul ettiğim zaman başlar”.²⁵ Buna göre, “hoşgörü ancak, hoşgördüğüm şeye ahlâki olarak katılmıyorsam anlamlı bir kategori olmaktadır. Bu da, hoşgörü devam ettiği sürece, söz konusu inanç ya da uygulama hakkında herhangi bir etik yargıda bulunmayı askıya almayı gerektirir”. Ancak sınırsız bir hoşgörü de toplum için baskıcı bir etik bütünleştirme kadar yıkıcı olacaktır. Dolayısıyla bazı şeylere karşı hoşgörüsüz olmak başka şeylere karşı hoşgörülü olabilmenin önkoşuludur. Hoşgörüsüzlük, hoşgörünün hem olanaklılık hem olanaksızlık koşuludur. Hoşgörü ile hoşgörüsüzlük arasındaki ayrım çizgisinin nereden geçireceğine, hoşgörü-hoşgörüsüzlük ikiliği açısından kesinlikle karar verilemez ve bu ikiliği oluşturan kutupları olanaklı kılan şey, kararverilemez olan zemindir.²⁶

Derrida'nın vurguladığı ve uyguladığı gibi, yapısöküm felsefi sistemler içerisindeki aporiaları açığa çıkarmaktır ki bu aporialar, sistemi hem olanaksız hem de olanaksız olarak olanaklı yapar. Derrida, böyle bir yapısökümün aporetik düşünme olarak algılanması gerektiğini söyler. Aporialar, yıktıkları ya da sekteye uğrattıkları şeyler hakkında inşa edicidir ve bu bağlamda olumlu birer fenomendirler. Derrida'nın yapısöküme bahsettiği olumlu ya da olumlayıcı anlamın sebebi de budur. Aporia basit bir açmaz olmayıp, yürümenin ve yola devam etmenin koşuludur. Böylece

²⁴ E. Laclau, “Yapıbozum, Pragmatizm, Hegemonya”, *Yapıbozum ve Pragmatizm*, çev. Tuncay Birkan, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1998, s. 83.

²⁵ E. Laclau, “Yapıbozum, Pragmatizm, Hegemonya”, *Yapıbozum ve Pragmatizm*, çev. Tuncay Birkan, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1998 s. 87.

²⁶ E. Laclau, “Yapıbozum, Pragmatizm, Hegemonya”, *Yapıbozum ve Pragmatizm*, çev. Tuncay Birkan, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1998, s. 88.

olanaksız artık olanaklının zıttı olmayıp, tersine “olanaklıyı sarmalayan”, olanaklıyı gerçekten “olanaklı kılan” veya ona imkân tanıyan şey olacaktır.

Derrida, sorumluluğumuzun her zaman oldukça yetersiz kalacağına ve ‘iyi’ seçimlerimizin hiçbir zaman yeteri kadar iyi olamayacağına vurgu yapar. Derrida'nın yapısökümcü bu tarzı, farklılıklara yer açarak, özdeşliği ve bütünlüğü parçalar niteliktedir. Ona göre sorumluluk, nihai bir temel ve mutlak bir adaletin olmadığına ilişkin farkındalıkla bağlantılı olarak betimlenir. Derrida, sorumluluğun bağlama dair oluşunu, Kantçı kategorik imperatif yöntemine alternatif bir biçimde, yeni bir genel sorumluluk mantığı içinde ele alır. Kant, kişinin eylemlerinin ve kararlarının ahlâk yasasına uygun biçimde temellenmesi gerektiğini açıklığa kavuşturur. Bununla birlikte, Derrida'nın düşüncesine göre eğer kişi mantığın emri olarak sadece ahlâk yasası üzerinden eylemde bulunursa o kişi sorumlu bir tercih yapmamıştır ve ötekinin tekilliği yasasına da uymamış ve Derrida'nın adalet düşüncesine göre, sorumlu da olamamıştır. Ötekine karşı sorumlu olmak için kişi, görevi aşmalı, evrensel kuralları ve ilkeleri yeniden icat etmelidir.

Derrida'nın yapısöküm kavramı, bir çeşit koşulsuzluğa olanak tanır. Örneğin, Kant'ın kategorik buyruğu, içinde bulunduğumuz durum ne olursa olsun, doğru olanı yapmak zorunda olduğumuzu söyler. ‘Öldürmeyeceksin’ buyruğu, bağlamdan bağımsız olarak, bir tür ‘-meli, -malı’, ‘yapmalısın’ şeklinde bir buyruktur ve öldürmemek, kişinin istemesinden bağımsız olarak onaylanması gereken etik bir zorunluluktur. Derrida'da ise, etik ve politik sorunlar bir bağlam içinde değerlendirilir ve koşulsuzluk da bağlamın sınırıyla ilgilidir.

Ayrıca karar her zaman belli bir bağlam içinde alındığından, karar verilebilir olan tamamen özgür değildir. Karar yalnızca kısmen yapısızlaşmış olan bir yapının sınırlarına sahiptir. Dolayısıyla toplumsal ve ahlâksal karar verilebilirler ile karar verilemezler arasındaki ilişki, karar anlarının tek biçimleştirilmesinden ve dayatılmasından daha öncelikli olan bir ilişkidir. Yapının bir siyasi güç, bir sınıf ya da bir grup tarafından temsil edilmesinin altında yatan ise, evrensellik ile tekillik arasındaki hegemonik ilişkidir.²⁷ Bu ilişki sayesinde; yani bir gösterenin bir yandan bir gösterilene katı bir şekilde bağlı olmaktan kaçarken bir yandan da onunla bir ilişki kurma yönündeki eğilimi sayesinde etik ve siyaset olanaklı olmaktadır. Kararverilemezlik ve karar siyasi bir toplumu olanaklı kılan, aşılmaz ve kurucu ilişkinin adlarıdır.

Derrida aşkın öznenin kararı olanaksız kılan şey olduğunu düşünür. “Aşkın özne gibi bir şeyin varlığında, karar hapsolmuş demektir. Çünkü eğer görev, kategorik imperatif ile belirlenebilir bir özne arasındaki basit bir

²⁷ E. Laclau, “Yapıbozum, Pragmatizm, Hegemonya”, *Yapıbozum ve Pragmatizm*, çev. Tuncay Birkan, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1998, s. 97.

ilişki olarak anlaşılıyorsa, bu durumda görevden kaçılıyor demektir".²⁸ Burada Derrida Kantçı anlamda bir göreve uygun olarak eylemde bulunulduğunda aslında eylemde bulunulmadığını, dahası göreve de uygun davranılmadığını belirtir. Bu da ortaya pek çok paradoks ve aporia çıkmasına sebep olur. Bu kararın ki öyle bir şey varsa, bir şey adına alınamayacağını söylemektir. Derrida bunu şu cümlelerle açıklar:

"Örneğin, eğer kararın öteki adına alındığı söyleniyorsa, bu, ben her öteki adına karar aldığımı söylediğimde, ötekinin benim sorumluluğumu üstleneceği anlamına gelmez. Öteki adına karar almak hiçbir şekilde hiç de benim sorumluluğumu azaltmaz, tam tersine Levinas'ın da bu noktayı güçlü bir şekilde vurguladığı gibi, benim sorumluluğum öteki adına aldığım karar ile *suçlanır*. Bu, terime verilen klasik anlamdan çok daha radikal bir yabancılaşmadır. Öteki adına sorumluluğumu hiçbir şekilde azaltmaksızın karar veririm; tam tersine öteki, benim sorumluluğumun kökenidir ve bu da bir kimlik açısından belirlenebilir olmaktan çok uzaktır. Karar kendini çok daha radikal bir başkalığın perspektifinden bildirir".²⁹

Derrida'ya göre, ahlâki ve politik sorunlarımızın varlığı sorumluluğun sonsuz oluşuyla ilgilidir. Sorumluluğun sınırlanamadığı yerde, ahlâki ve siyasi sorunlar ile bundan kaynaklanan şeyler vardır. Dolayısıyla, sorumluluk ya da karar ile ilgili bir kesinliğe sahip olunmadığından, kişi seçim yaptığını söylediğinde, hiçbir zaman tam ve vicdanı rahat bir şekilde seçim yapmış olamaz ve sorumluluklarını üstlenmiş olamaz. Sorumluluk sonsuz olmasaydı hiçbir etik sorun ya da karar olmazdı. Bu yüzden Derrida, kararverilemezliği katedilebilecek ya da üstesinden gelinebilecek bir an olarak görmez. Kararverilemezlik bitimsiz bir süreçtir ve karar verip bir şey yaptığımız zaman bile sonlanmaz. Kararverilemezlik kararın ortaya çıkmasıyla sonlanan veya alt edilen bir şey olmadığı için, siyasileşme ve ahlâkileşme vardır.³⁰

Sonuç olarak, Derrida, sorumlu etik ve politik kararların koşulları olarak bilgiyi ve yasaı reddeder. Sorumlu karar, ötekine yönelik bir adalet vaadi olmakla beraber, olanaksızdır ve bir aporiadır. Bu durumda kişi, empirik olarak onlara göre yaşadığı yasa, kanun, kural ya da kodları yeniden yorumlamalıdır. Her zaman tekil bir başkalığın çağrısıyla olanaklı olan sorumluluk, yasa ve kurallara da ihtiyaç duyar. Ancak ötekinin tekilliği,

²⁸ J. Derrida, "Remarks on Deconstruction and Pragmatism", *Deconstruction and Pragmatism*, ed. Chantal Mouffe, Taylor & Francis E-Library, 2005, s. 87.

²⁹ J. Derrida, "Remarks on Deconstruction and Pragmatism", *Deconstruction and Pragmatism*, ed. Chantal Mouffe, Taylor & Francis E-Library, 2005, s. 88-89.

³⁰ J. Derrida, "Remarks on Deconstruction and Pragmatism", *Deconstruction and Pragmatism*, ed. Chantal Mouffe, Taylor & Francis E-Library, 2005, s. 89.

etiğin bu yasa ve kurallarını aşacağından, etik; genel ile tekil arasındaki bu açmaz durumlarda ortaya çıkar.

Kimi kuramlar, bize, nasıl yaşamamız gerektiği konusunda birtakım kurallar sistemi sunar. Kant'ın ahlâk yasasında kendini gösteren emirlerin her durumda geçerli olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü Derrida'ya göre kategorik imperatif karar sürecinde bir mekanizma olarak işleyemez. Derrida buna alternatif olarak, tekil durumların dikkate alınması gerektiğini önerir.

Derrida, ötekine yönelik bir sorumluluk etiği geliştirmiştir. Onda aynılığın farklılık üzerindeki geleneksel üstünlüğünün sorgulandığına tanık olmaktayız. Çünkü Derrida'ya göre önemli olan farklardır ve aynıda ötekine yer açmak gerekir. Sorumluluk, öncelikle öteki ile ilişkide ortaya çıkar ve kişi, ötekenden kökensel olarak sorumludur. Derrida'nın etik anlayışı, adalet temelinde ötekine karşı sorumluluk üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla, Derrida tarzı etik, kendisini farklılığın ve ötekinin hoş karşılanmasının etiği olarak tanımlayacaktır.

Derridacı sorumluluk ve etik düşüncüyü çifte bir bilinmezlik ve çifte bir açmaz belirginleştirir: Etik sorumluluk, bir taraftan kişinin etiğin olanaksız olduğu sonucunu çıkartabileceği derecede olanaksız olana atfedilirken; diğer taraftan, bu olanaksız olan, etiğin olanağı için bir koşul olarak sunulmaktadır. Sorumlu tüm seçimler, her zaman özel bir ânda, özel insanlar için, özel bir yerde ve özel bir seçimde ortaya çıkar. Sorumluluğu betimlemeye çalıştığımızda, belli bir dinsel, toplumsal ve ahlaksal geleneğin içinden konuşuruz. Böylece Derrida, sorumluluğu bağlamla ilişkili olarak ele almış ve sorumluluğun durumsal, tarihsel ve sınırlı olarak anlaşılması gerektiğini savunmuştur.

KAYNAKÇA

- Critchley, Simon, (1998), "Yapıbozum ve Pragmatizm: Derrida Özel. "İronist mi Yoksa Kamusal Liberal mi?" *Yapıbozum ve Pragmatizm*, çev. Tuncay Birkan, s. 37-70, İstanbul: Sarmal.
- Derrida, Jacques, (1988), *Limited Inc*, ed. Gerald Graff, tr. Samuel Weber, Evanston IL: Northwestern University Pres.
- Derrida, Jacques, (1992), *Acts of Literature*, ed. Derek Attridge, New York: Routledge.
- Derrida, Jacques, (1999), *Sur Parole*, Paris:Editions de l'Aube.
- Derrida, Jacques, (1999), "Hospitality, Justice and Responsibility: A Dialogue with Jacques Derrida", *Questioning Ethics: Contemporary Debates in Philosophy*, ed. R. Kearney, M. Dooley, New York: Routledge.
- Derrida, Jacques, (2001), *A Taste for the Secret*, ed. G. Donis and D. Webb Malden, MA: Polity Pres.
- Derrida, Jacques, (2004), "Jacques Derrida, Penseur de L'Évènement" Entretien par Jérôme - Alexandre Nielsberg, 28 Janvier 2004, *L'Humanité*, 17.12.2013, <http://www.jacquesderrida.com.ar/frances/evenement.htm>,
- Derrida, Jacques, (2004), "Teoriyi İzlemek" çev. Ebru Kılıç, *Teoriden Sonra Hayat*, ed. M. Payne-J.Schad, İstanbul:Agora.
- Derrida, Jacques, (2005), "Remarks on Deconstruction and Pragmatism", *Deconstruction and Pragmatism*, ed. Chantal Mouffe, Taylor & Francis E-Library.
- Derrida, Jacques, (2005), *The Politics of Friendship*, tr. George Collins, London: Verso.
- Derrida, Jacques, E. Roudinesco, (2006), *Gün Doğmadan*, çev. Kenan Sarılioğlu, İstanbul: Dharma.
- Derrida, Jacques, (2010), "Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli", çev. Zeynep Direk, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, s. İstanbul: Metis.
- Derrida, Jacques, (2011), *Öteki Hedef (Başka Baş)*, çev. Melih Başaran, Ankara: Bağlam.
- Dibartolomeo, Jody, (2003), "Deconstructions of Subjectivity and Responsibility: Derrida's Eco-Political and Bioethical Thought", Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Ottawa.
- Laclau, Ernesto, (1998), "Yapıbozum, Pragmatizm, Hegemonya", *Yapıbozum ve Pragmatizm*, çev. Tuncay Birkan, s. 81-111, İstanbul: Sarmal.

Derrida'da Kararverilemezlik ve Sorumluluk İlişkisi

- Mouffe, Chantal, (1998), "Yapıbozum, Pragmatizm ve Demokrasinin Siyaseti", *Yapıbozum ve Pragmatizm*, çev. Tuncay Birkan, s. 9-28, İstanbul: Sarmal.
- Raffoul, François, (2008), "Derrida and the Ethics of the Im-possible", *Research in Phenomenology* 38, s. 270-290.
- Raffoul, François, (2010), *The Origins of Responsibility*, Indiana: Indiana University Pres.